

Gelenekçiler

İslamda Dini Otorite ve Siyasal Otorite: Sünniler

Ulema ve Hadisler:

Müslümanların çoğunluğu, bazen «Ehl-i Kitap ve sünnet» adı verilen sonradan «sunni» adını alan topluluğa mensuptu.

Bu topluluğun siyasal düşüncelerinin temelleri, Emevilerin son dönemi ve Abbasilerin ilk döneminde, fıkıh (İslam ibadet ve hukuk ilmi) ile birlikte atılmıştır.

Fıkıh: Genelde Kur'an ve hadis merkezli dinî bilgiyi ve anlayışı ifade eden kavramlardan biri olarak kullanılır. (İslam Ansiklopedisi, Fıkıh md.)

Fakih (çoğul: Fukaha) ise bir konuyu derinden kavrayan, ince anlayış sahibi kişi (İslam Ansiklopedisi, Fıkıh md.)

Ulema ve Hadisler

İslami uygulamalara, Kur'anın yanı sıra ek bir kaynak daha sağlanması için Hadislerin toplanması, elenmesi ve yazılması aşaması (720-770), ulemanın ortaya çıkmasında önemli bir aşama olmuştur. Bunlar, Peygamber ve dört halifenin sözlerine, davranışlarına ilişkin sözlerdi. 730 yılından öncekilerin çoğu için güvenilir bir tarih verilmemektedir. Toplanan bu hadisler, zamanın sorularına kapsamlı yanıtlar vermiştir. Bu hadisler, Şeriatın ve Sünnetin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Hadisler, çoğunlukla, ibadet, yasalar ve kişisel ahlak ile ilgiliydi. Siyasal konular çok nadir olarak yer alıyordu. Önemli bir vurgu, otoritenin, Allah'ın Kitabı ile Peygamberin Sünneti oluşuydu.

Sünnet, Kur'an ile Hadislerin ulema tarafından yorumlanması anlamına geliyordu. Bu da toplumda yeni bir önderlik biçiminin oluşmasına yol açtı: Ulemadan kişiler, Müslüman toplumu için, dini ve ahlaki önderler haline gelmeye başlamıştı.

Ulemanın, en büyük otorite olarak Kur'an ve Sünnete bağlı kalınması talebi, Halife'ye söz hakkından mahrum bırakıyordu.

Adalet, devlet otoritesinden ve siyasal yöneticilerden bağımsız olarak, tabanda gerçekleşiyordu. BU da yeni bir siyasal otorite anlayışını doğurdu.

Ulema: Şehirden şehire giden alim öğretmenler (ulema), hadisleri, önceleri kulaktan kulağa yaydılar. Böylece, sonradan yazıya geçirilen, biraraya getirilen ve ulema tarafından yorumlanan bu Hadislerin ezberlenmesi ve tefsirine dayalı olan yeni bir dini önderlik türü ortaya çıkmaya başlıyordu.

8-10 yy. arası ulema, net olarak tanımlanmamış, hiyerarşisi olmayan bir gruptu. Zamanla, çoğunlukla kamuoyunu yönlendiren, yerel toplulukların ileri gelenlerinden biri oldular.

Ulemanın Toplumsal Etkisi

İlk ulema, Emevilerin iktidara geliş biçimini kabul etmiş olsalar da ahlaken onları eleştiriyorlardı. Ama Hadisler, çoğunlukla ibadet, kişisel ahak ile ilgiliydi.

«Allah'ın kitabı ve peygamberin sünneti» en büyük otoriteydi onlar için. Siyasal olarak sürece pek dahil olmasalar da Ulema, toplulukta yeni bir otorite olarak boy vermeye başlamıştı.

Ulemanın en büyük otorite olarak Allah'ın kitabı ve Peygamberin sünnetine bağlı kalınması talebi, Halife'ye «söz» hakkı tanımıyordu.

Adalet, devlet otoritesinden ve siyasal yönetimden farklı bir şey olarak tanımlanıyordu.

Bu da İslami siyasal düşüncenin ayırt edici unsurlarından biri haline geldi.

Soru: Adalet, devletten bağımsız tanımlanabilir mi? Tartışınız.

Sunni İnanış

Ulema, kendi söylemini, terimlerini ve tefsir yöntemini geliştirdi: Dört ayrı islam fıkhı ortaya açıldı:

Hanefiler; Malikiler; Şafiiler; Hanbeliler.

Şafii (ö. 820). Başka bir otoriteye gerek kalmadan, neyin Şeriata uygun neyin uygun olmadığını saptayacak şekilde Sünneti tanımlamıştır. İslam hukukunda yer alan dört fıkıh usulünü (Kur'an, Hadisler, İcma ve Kıyas) ikiye indirdi (Kur'an ve Hadisler).

İcmâın dinî literatürde kazandığı terim anlamı kelimenin sözlük anlamından bağımsız olmayıp fıkıh usulünde icmâ ana hatlarıyla, "Muhammed ümmetinin (müctehidler) onun vefatından sonraki herhangi zamanda dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri" şeklinde tanımlanır.

Şafiiler, otantik olan ve olmayan hadislerin nasıl ayrıtılabileceğine ilişkin bir yöntem geliştirdi. Birbiriyle çelişen hadislerin hangisinin üstün olacağı ve diğerini değiştireceği üzerine kurallar koydular.

Şafii Metodolojisi

Abbasi yönetimi altında, sunni düşünüş, dini birliğin simgesi haline geldiler.

Şafii, akli Allah'ın insanlara bir armağanı olarak övüyor ama kişisel görüşe bağımsız bir rol vermiyordu.

Onlara göre, dini konulara da rasyonel tartışmalarda bulunmak, sapkınlıktan başka bir şey değildir.

1029 yılında Halife El Kadir, Kur'an'ın yaratılmış olduğu öğretisinin İmansızlık ve cezasının da idam edilmek olduğunu ilan etti.

Bu kararlar birlikte, Ümmet adına konuşma ve Kur'anı tefsir etme yetkisini ulemaya veriyordu.

- Hadislerde ve ilk fıkıhçılarda bir siyasi kuram olduğu söylenemez. Ancak, onların siyasal iktidar karşısındaki yerleri ve tutumları dikkat çekicidir.
- Ulema, Halife'nin kendi ardılını seçmesini, resmi bir biat olması koşuluyla kabul ediyorlardı. Hadisler, adil bir olmayan bir yönetime bile sabırla katlanmayı teşvik ediyordu.
- Adil ve dindar olmayan bir imama bile dinden çıkmadığı ve namaz kıldırılmayı ihmal etmeyi sürece itaat ve hizmet edilmesi gerektiğini söylüyorlardı.

Bu dönemde, Hilafete karşı eleştirel ama mesafeli bir tutumu benimsiyor ve kendilerine karışmayan bir Halife istiyorlardı.

Ulema, kural koyma ve din konusunu Hilafetin egemenlik alanından çıkararak, onlara karşı koymadan itaat etmeyi ve uzak durmayı salık veriyorlardı.

Bu dönemde İslam dinine biçim verenler, siyasi kurumlar yerine, Şeriat'a ve ritüele dayalı bir Ümmet oluşturulması üzerinde anlaşmışlardı. Böylece, hanedan değişikliklerine, siyasal çalkantılara ve istilalara karşı toplumsal ve dini kimliklerini sürekli kılmakta başarılı olacakları bir yöntem belirlemiş oldular.

Hilafet, eski önemini yitirmişti. Dini- ahlaki- yasal otorite ile siyasi- askeri güç arasında bir ayrışma tanımlanmış gibiydi. Biri Alimlerin, diğeri ise Sultanın alanıydı. Cihat sürdürmek ile ilim peşinde koşmak birbirinden ayrılmıştı. Araplar artık eli silahlı bir halk olmaktan da çıkmıştı (Black, s.71).

ŞAFİİ METODOLOJİ

Şeriat: İslâm'a ait dinî, ahlâkî ve hukukî hükümler bütününü ifade eden terim.

Şeriat, Basra, Küfe ve Medine'deki medreselerde, alimler (ulema) ve ukuk uzmanları (fukaha) tarafından biçimlendirilmiştir.

Şeriat: Sözlük anlamı, “bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, açık olmak; açık hale getirmek” anlamlarındaki **şer'** kökünden türeyen **şerîat** (çoğulu **şerâi'**) ve **şir'at** kelimeleri “insanların ya da hayvanların su içtiği, açıkta olan ve kesilmeyen akarsu; bu suya giden yollar” mânalarına gelmektedir. (İslam Ansiklopedisi, Şeriat md).

Şii İnanış ve İmamet Teorisi

Şiilik inancı, 10. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır. İmamlık, Şiiler merkezi öneme sahipti.

İmamiler:

Gerçek İmamın Allah'tan gelen bir işaretle başa geçeceğine inandıkları için sabırla bu günü beklemek gerektiğini vaazetmişlerdi.

İmam Cafer Sadık'ın tavsiyesi; sabır, karşı koymama ve gündelik siyasetten uzaklaşma idi.

Şiilik

İmam Cafer'in ölümünden sonra kimin İmam olacağı konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle Şiilerde bir bölünme ortaya çıkmıştır:İsmailiyye (Yedi İmamcılık) ile İmamiyye (12 İmamcılık).

İsmailiyye'ye göre, İsmail'in (İmam Cafer hayatta iken ölen oğlu) gerçek mehdi olarak birgün dünyaya geleceğine ve kötülükleri cezalandıracağına inanıyorlardı.

Abbasiler, İmami önderleri baskı altında tutarak destekçileri ile irtibat kurmalarını engellemişlerdi. 11. İmamın ölmesinden sonra, Muhammed Mehdi'nin (12. İmam) gaybete çekildiğine (gizlendiğine) ve ona inanların gizlice irtibat kurmaları gerektiğine inanıyorlardı. Günümüze kadar devam eden 12. İmam anlayışının kökeni buradadır.

Şiilik

Şii İmamiye mezhebi, Irak ve İran'da özellikle şehirlerde ve esnaf arasında yayıldı.

Buveyhiler döneminde yaşayan Müfid (ö. 1022), Murtaza (ö. 1044) ve Tusi (Ö. 1066), İmamiye öğretisinin belli başlı temsilcileri idi.

Şiilerin, kendi hadisleri ve kendi imamlarının sözleri vardı. Ancak, bu Kur'an tefsirinde, görünürdeki ile görünmeyen hakikat (batını) anlamlar arasında farklar olduğunu belirtiyorlardı.

Görünürdeki bilgi ile görünmeyen bilgi:

İslâm'da zâhir ve bâtın olmak üzere iki bilgi türünün bulunduğu görüşü ilk defa Şiîler tarafından ortaya atılmıştır...

(İslam Ansiklopedisi, *Batın İlmî* md.)

Şiilikte, İmamların kusursuz bir şeriat-Kur'an ve hadis bilgisi vardır. Bu bilgi, bir İmamdan diğerine aktarılır. Dolayısıyla, Kur'an'ın gerçek anlamı, ancak özel eğitimden geçenler bilir.

Şiilik'te, İmam gereklidir; onun nerede olduğunu toplum bilmeyebilir ama mutlaka bir yerlerdedir.

Şiilikte, İmam, Allah'a ulaştıran kapıdır. Vahiy bilgisi ona bağlıdır.

Tusi ve diğer Şii fıkıhçıların geliştirdiği argümanın mantığına göre, insan yanılabilir, yanlış yapabilir olduğu için, günah ve yanlışlardan korunmuş bir rehber ihtiyacı vardır. Onlara göre, baştaki Halife günahkar, zorba oldukları için Gizli bir İmamın olması gerekmektedir.

Şiilik

Gerçek İmamın okluğunda, onun dini fonksiyonları askıdadır; İslam inancının toplu ibadetleri uygulanamaz. Yasal vergiler olamaz. Yasal cezalar verilemez. Sadece ülkenin sınırları savunulabilir ama bunun dışında Cihat, artık tamamiyle ruhani bir savaştır ve ana amacı diğer Müslümanları Şiiliğe döndürmektedir.

İmam, dini bilgisi ile rehberlik eder. O gerçek ruhani yöneticidir. Ancak, 12. İmamın gaybından sonra, şimdilik ulema, özellikle fukaha (fıkıh uzmanları) şimdilik Şiilerin ruhani rehberleridir.

Dolayısıyla, Şii Ulema, Sunni fıkıh bilginlerine göre daha fazla otorite kullanmaya başlamışlardır.

Siyasal alanda, bu öğretinin yansıması ise şu şekilde olmuştur:

Mevcut yönetimler (Abbasiler ve Sunni Sultanlar), zorba olarak görüldü ve adil olmayan bir yöneticinin yönetiminde kamu işleriyle ilgilenmek yasak kabul edildi. Siyasal faaliyetler askıya alındı. Başkaldırı için, Allahın işaretine ihtiyaç olduğu inancı yerleşti.

Şiilik

Takiyye (İhtiyatı gizlenme). Onikinci İmamın dönüşüne kadar, mevcut yönetimlerin zorbalığına ve adaletsizliğine katlanmalıdır. Bir insanın ailesi ve mülkü tehlikedeyse gerçek inançlarını saklamasına izin vardır.

Tusi'ye göre, takıyye, Şeri olmayan bir şey emretmedikleri sürece adil olmayan yöneticilerle işbirliğinin gereği idi. Ancak hiçbir koşulda, bir insanın ölmesi söz konusu olduğunda takıyye yapılamazdı (Black, s.77).

Murtaza'ya göre, bazen kamu görevlerini yapmak gerekir. Kamu görevi, doğruyu gözetmenizi, yanlış redetmenizi sağlıyorsa, başka Şiileri korumanızı sağlıyorsa bu görevleri yapmak gerekir. Bu koşullar altında insan, gerçek imamların koyduğu kuralları takip ettiği için görevi yerine getirmesi gerekir.

Şiilik

İsmaililer.

İsmaililer, keskin bir öğreti ve örgütlenme modeli geliştirmişlerdir.

9. Yüzyıldan başlayarak Sunni ve İmami hükümdarlara karşı ciddi bir devrimci tehdit idiler. Onlara göre, Hz. Muhammed'e inen her ayet için onun vasisi olan Ali'ye de gizli bir yorum verilmişti. Bunlar doğa, rakamlar ve astroloji ile ilgiliydi.

İsmaililer, kendi inançlarının gizli hikmetini sadece bunu hak eden az sayıda insan emanet edildiğine inanıyordu. Her bölgede hiyerarşik denetim yapan bir baş (dai, tebliğci) bulunuyordu. Bu mezhebin üyeleri konuşmamaya yeminliydi.

Şiilik

Fatimiler. 969 yılında, Kuzey Afrika, Filistin, Suriye'nin bazı bölgeleri fethedip Mekke ve Medine'nin kontrolünü ele geçirdiler. Ubeydullah Mehdi'yi «İmam» ilan ettiler.

Ticaretin merkezi haline gelen Mısır, aynı zamanda dinsel hoşgörü ile tanınıyordu (Acımasız yönetimiyle bilinen 1021 yılında ölen Hakim yönetimi hariç).

Fatimi yönetimi altında, Mısır'da bilim ve sanat çok gelişmişti.

Fatimi İsmailisi olan Ebu Favaris (996-1071), akıl yoluyla İmamet'in gerekliliğini ispat etme çabasına girişmişti:

Bilgi herşeyden yüce ve soyludur. İnsanlar, eğer Allah'ın kusursuzluğunu yansıtmak istiyorlarsa, bilgi sahibi olmalıdır. Ancak, bilgiyi öğrenmek için Allah'ın seçtiği ve desteklediği bir öğretmene ihtiyaç vardır. BU da İmam'dır.

Şiilik

Nizariler ve Şiddete Dayalı Devrim

Sunni Selçukluların, mürtet olarak gördükleri İsmailileri yok etme politikasına karşı, İran'da bir Fatimi İsmaili misyoneri olan Hasan Sabbah (Ö. 1124), sunni siyasi ve dini liderleri öldürmek amacıyla bir isyan başlattı.

İmam olması beklenen Nizar'ın Fatimi ordusu tarafından öldürülmesi üzerine, kendini Nizar'ın askeri olduğunu ilan eden Hasan Sabbah, yeni öğretisini yaymaya başlar ve Alamut kalesini merkez olarak kullanır. Moğol saldırısına kadar Alamut kalesi ellerinde kalır. Bugüne kadar bununla ilgili birçok rivayet üretilmiş ve devam etmiştir.

Sabbah ve Nizariler, peygamberlik ve İmametın gerekli olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre, insanlar, başlarında baskıcı bir yönetim olmaksızın yaşayamazlar. Yönetici Allah'ın onay verdiği bir kişidir; zira insanlar Allah'tan gelen emir ve kurallara uyarlar.

